

УДК 911.2

БАБЧИНСЬКА О.І.

ВПЛИВ НАТУРАЛЬНОГО Й АНТРОПОГЕННОГО ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ ЛАНДШАФТІВ ПРИМІСЬКОЇ ЗОНИ ВІННИЦІ

У складному процесі взаємодії міста й прилеглих до нього ландшафтів формуються своєрідні природно-господарські структури. У суспільній географії вони отримали назву “приміські зони” й детально вивчаються: М.Д. Пістун, Я.Б. Олійник, С.І. Гуцал та ін. В природничій географії, зокрема й ландшафтознавстві, цим структурам не приділяється належної уваги. Разом з тим, приміські зони постійно розширюють площі за рахунок прилеглих до них сільських, сільськогосподарських (здебільшого польових), рекреаційних, водних і навіть промислових ландшафтів. Це ускладнює проблеми раціонального використання природних ресурсів, затрудняє своєчасне вирішення екологічних проблем як самих міст, так і прилеглих територій. З ландшафтознавчого погляду у приміських зонах формується унікальне поєднання антропогенних ландшафтів. Парадинамічні й парабіотичні взаємозв'язки між ними призводять до формування своєрідних ландшафтів приміських зон (далі – приміських ландшафтів).

Вивчення приміських ландшафтів лише розпочалося. Відомі праці Ф.М. Мількова, який місто й прилеглі до нього ландшафти розглядав як “взаємодіючу антропогенну парабіотичну систему” [3]; Г.І. Денисюк частково провів зонування ландшафтів приміських зон [2]; природу приміських зон розпочали досліджувати географи Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Проте, ці дослідження спорадичні й лише частково вирішують проблему. З 2001 року розпочато ландшафтознавчі дослідження приміських зон центрального лісостепу України: модельна ділянка – приміська зона Вінниці.

Приміські ландшафти формуються під впливом двох протилежно направлених, але тісно взаємопов'язаних чинників впливу: антропогенного й натурального. *Антропогенний вплив* призводить до насичення приміських ландшафтів “типовими” селитебними або сформованими завдяки їм ландшафтами. Завдяки цьому у приміських зонах постійно, а за останні роки помітно, розширюються площі найближчих до міста населених пунктів. У приміській зоні Вінниці – це містечок Калинівки, Літина, Турбова та ін. Тут не лише зросли у 0,7 – 1,5 разів площі селитебних ландшафтів, але й зростають площі типу багатоповерхових, а також й дорожних ландшафтів. У 1,3 рази збільшились площі сільських селитебних ландшафтів прилеглих до трас, що з'єднують Вінницю й названі містечка. Характерною ландшафтною ознакою приміських зон стали дачні поселення та колективні приміські сади. У найближчих (3 – 5 км) дачних поселеннях м. Вінниці дачні будинки використовуються як постійне житло. Такі ділянки поступово перетворюються у специфічні приміські селитебні ландшафти, які помітно відрізняються як від сільських, так і міських, і потребують спеціальних не лише ландшафтознавчих, але й соціально-економічних досліджень. З ландшафтознавчого погляду такі селитебні ландшафти можуть стати однією з ознак зовнішньої межі внутрішньої приміської зони [1]. Разом з тим, дачні селитебні ландшафти потребують постійної уваги. Здебільшого їх створюють або на так званих “непридатних землях”, або в місцях із своєрідними, часто заповідними, ландшафтами. Та й “непридатні землі” (круті схили, чагарникові зарості, еродовані землі тощо) у більшості випадків є

останніми куточками “живої” природи у межах внутрішніх приміських зон. Так були зайняті під дачні забудови унікальні ландшафти долини річки Південний Буг вниз за течією від Сабарова (південна околиця м. Вінниці), лісові масиви в околицях сіл Коло-Михайлівки (5 км. від Вінниці), між містечком Турбів та Вінницею тощо.

На особливу увагу у структурі приміських ландшафтів заслуговують дорожні комплекси. Постійно ростуть площі не лише безпосередньо доріг, але їх інфраструктури, зокрема придорожного сервісу, яка у внутрішній приміській зоні Вінниці уже займає 37 відсотків від площі доріг. Поступово проблемою стає неконтрольоване з ландшафтознавчого боку будівництво автозаправних станцій (АЗС). Лише за період з 1999 по 2003 рік їх кількість у приміській зоні Вінниці збільшилась у 16 разів. Геохімічний вплив АЗС на дорожні ландшафти й довкілля приміських зон не вивчається.

У приміських зонах постійно зростає рекреаційне навантаження, а, відповідно, й формування рекреаційних ландшафтів. За останні 10 років особливо зросли їх площі й вплив на ландшафти зовнішньої приміської зони. Розпочалось активне рекреаційне освоєння порівняно віддалених (20 – 30 км) приміських лісів, водосховищ і ставків, окремих ділянок долин річок тощо. Це призвело до відновлення (реконструкції) старих й активного будівництва нових ландшафтно-техногенних систем (санаторіїв, будинків відпочинку, кемпінгів, туристських баз, кортів, одно-дводенних місць відпочинку тощо). Активне формування антропогенних ландшафтів (селитебних, селитебно-промислових, рекреаційних і водних), збільшення їх площі і ускладнення структури приурочене здебільшого до дорожних ландшафтів, а тому має радіальний малюнок. У приміській зоні Вінниці це три основних (траси Вінниця – Київ; Вінниця – Хмельницький і Вінниця – Умань) і три допоміжних (Вінниця – Турбів, Вінниця – Могилів-Подільський, Вінниця – Тиврів) напрями. У цих напрямках іде активна антропогенізація приміської зони Вінниці.

Дія *натурального (природного)* чинника направлена з периферії через приміську зону в місто. Безумовно, що натуральний чинник значно трансформований і зараз знаходиться під впливом антропогенного. Навіть сонячна радіація, вітровий режим і кількість опадів у приміських зонах зазнають помітних змін; річки зарегульовані водосховищами й ставками; ґрунтово-рослинний покрив фрагментарно перетворений повністю; в окремих випадках й літогенна основа далека від натурального стану. З наближенням до міста натуральних ландшафтних комплексів стає менше, або вони зникають повністю. Натуральні й натурально-антропогенні ландшафтні комплекси радіально відступають з приміських зон. Здебільшого вони контролюються людиною і поступово трансформуються у антропогенні, найчастіше в рекреаційні ландшафти, значно менше – у заповідні. Разом з тим, від збереження натуральних й натурально-антропогенних ландшафтних комплексів у приміських зонах залежить раціональна структура, якість і привабливість останніх. Польові дослідження показують, що раціональну структуру приміських ландшафтів Вінниці ще можна зберегти. Для цього потрібне більш детальне вивчення сучасної структури ландшафтів приміської зони, особливостей їх функціонування й напрямів розвитку. Майбутній робочий проект приміських зон повинен опиратися на чітко спланований і обґрунтований каркас натуральних і натурально-антропогенних ландшафтних комплексів з урахуванням уже існуючої радіальної антропогенної структури та її можливих змін. Такий проект можна підготувати лише на основі двох карт – натуральних й антропогенних ландшафтів приміської зони Вінниці. Підготовка таких карт завершується.

1. Бабчинська О.І. Приміські зони: історія формування, ландшафтна структура./ Наук. записки ВДПУ. Серія: Географія, 2001. – Вип. 1. – С. 82-85; 2. Денисик Г.І. Лісополе України. – Вінниця: Тезис, 2001. –

282 с.; 3. Мільков Ф.М. Физическая география: учение о ландшафте и географическая зональность. – Воронеж: ВГУ, 1986. – 326 с.

The influence of natural and antropogenic factors on landscapes moulding of Vinnitsa suburban zone ar looked through.

Отформатировано:
английский (США)

